

ที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบทกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

: กรณีศึกษา หมู่บ้านแหลมยาง-ตรอกสมุทร ตำบลน้ำคอก อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

นาย ประกฤต รินทรานุรักษ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเอกพัฒนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2541

ISBN 974-332-336-8

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A RURAL HOUSING IN THE SOCIAL CHANGE
: A CASE STUDY OF BAN LAMYANG-TROGSAMUTRA NAMKOGI VILLAGE
AMPHUR MUANG RAYONG

Mr.Pragrit Rintranurak

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Housing Development in Housing
Department of Housing Development
Graduate School
Chulalongkorn University
Academic Year 1998
ISBN 974-332-336-8

ประภคต รินทรานุรักษ์ : ที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบทกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
(A Rural Housing in The Social Changes.) ; กรณีศึกษา หมู่บ้านแหลมยาง-ตรอกสมุทร
ตำบลน้ำคอก อำเภอเมือง จังหวัดระยอง, อ.ที่ปรึกษา : รศ. ดร. บัณฑิต จุลาลัย, 130 หน้า.
ISBN 974-332-336-8

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาลักษณะของที่อยู่อาศัยในชนบท พร้อมด้วยปัจจัยทางสังคมเกี่ยวกับ
สถานภาพ บทบาทและค่านิยมของผู้อยู่อาศัย โดยใช้การสังเกต ,ใช้แบบสอบถามรวบรวมข้อมูลปัจจัย
ทางสังคม และการสัมภาษณ์ถึงทัศนคติ ความคิดเห็น นำมาวิเคราะห์เชิงบริบทในปรากฏการณ์ที่พบ
ด้วยแนวความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ผลการวิจัยพบว่า ที่อยู่อาศัยในชนบทที่ทำการศึกษานี้ แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ แบบดั้งเดิม
แบบประยุกต์ และ แบบสมัยใหม่ บ้านแบบสมัยใหม่เกิดขึ้นจากค่านิยมในความทันสมัยและฐานะทาง
เศรษฐกิจ บ้านแบบประยุกต์เป็นไปด้วยความจำเป็นและความจำกัดในวัสดุก่อสร้างที่ไม่สามารถผลิตใน
ท้องถิ่น ส่วนบ้านแบบดั้งเดิมมีความเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยจากการปรับปรุงและซ่อมแซม ไม้ซุงก่อสร้าง
ของท้องถิ่น วัสดุที่ใช้ก่อสร้างหรือย้ายจากบ้านเดิมและใช้วัสดุทั่วไปตามท้องตลาด เจ้าของบ้านส่วนใหญ่
มีความต้องการเบื้องต้น คือ แข็งแรงทนทานและประหยัดงบประมาณ มากกว่า ความสวยงามและความ
อยู่สบาย เรื่องการครอบครองนั้นผู้อยู่อาศัยเกือบทั้งหมดยังคงความเป็นเจ้าของ สำหรับลักษณะที่
เปลี่ยนแปลงไปเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคม คือ ขนาดที่ดินและตัวบ้านที่สร้างใหม่จะเล็กลง เพราะการ
แยกครอบครัวและปลูกบ้านหลังใหม่บนเนื้อที่ของบ้านหลังเดิม การใช้สอยที่อยู่อาศัยสำหรับกิจกรรมที่
เกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรรมลดลง โดยคนรุ่นใหม่ออกไปทำงานนอกภาคการเกษตรมากขึ้น การโยกย้าย
ถิ่นฐานยังมีน้อย เนื่องจากความผูกพันในท้องถิ่น และที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ไม่ไกลจากแหล่งงานในเมืองมากนัก

ที่อยู่อาศัยในชนบท มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ด้านวัสดุ , รูปแบบของ
บ้านไม่เหมาะกับการอยู่อาศัย และ ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ โดยเฉพาะ
วิถีการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพา

ภาควิชา เกษการ
สาขาวิชา เกษการ
ปีการศึกษา 2541

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาพร้อม

C835675: MAJOR HOUSING DEVELOPMENT

KEY WORD:

RURAL HOUSING / SOCIAL CHANGES / RAYONG

PRAGRIT RINTRANURAK : A RURAL HOUSING IN SOCIAL CHANGE

: A case Study of Ban Lamyang-TrogSamutra Namkoge Village Amphur Muang Rayong.

THESIS ADVISOR: ASSOC. PROF. BUNDIT CHULASAI, Ph.D. 130 pp. ISBN 974-332-336-8

The objective of this research was to study the nature of housing in the rural area. The study focused on examining the socio-economic status and attitudes of people in the area. It made use of observations, questionnaires and in-depth interviews to gather data and information. Then, the contextual analysis method was used to analyse the data, associated with the theories of social changes.

It was found that there were three types of rural housing: vernacular, conventional, and contemporary. The contemporary type was influenced by modernization and affluence of the owners. The conventional houses were traditionally built with some changes due to renovation. Builders were local people and materials used for construction were those available in the community and some were the used parts left from the demolition of old houses. Typically, the owners wanted the house to be durable, strong, and was constructed at a reasonable price, rather than for attractiveness or convenience. The vernacular houses were the result of limited materials that were not available in the community. For the most part, people occupying the house were the owners. The changes in style which was found to be related with the social changes were that the size of the land and the house were smaller because the new house was built on the same piece of land where the old house was built. The use of land at the residential area for agriculture produces decreased due to new generations working outside the agricultural sector. However, they remained in the village that is not far from their workplace.

The rural housing has changed away from using local materials and towards uncomfortable morphology. The external social and economic changes also push rural residents towards an unsustainable society.

ภาควิชา..... เกษการ.....

สาขาวิชา..... เกษการ.....

ปีการศึกษา..... 2541.....

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าขอโน้มกราบระลึกถึงพระคุณ ท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมปิฎก และ ท่านเจ้าคุณอาจารย์พระราชธรรมนิเทศ ที่ข้าพเจ้าได้นำแนวคิดที่ท่านอบรมสั่งสอนมาเตือนสติและใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ทั้งในเนื้อหาและวิธีการอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อตัวข้าพเจ้าที่มีสติปัญญาอันน้อยนี้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เกิดขึ้นมาจากการศึกษาวิชาเคหพัฒนาศาสตร์ ที่ข้าพเจ้าผู้วิจัยต้องขอบพระคุณ ท่านรองศาสตราจารย์ มานพ พงศทัต ที่ให้โอกาสได้ศึกษาหาความรู้ ในสาขาวิชาตามที่ผู้วิจัยมีความสนใจ กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ สุปรีชา หิรัญโร ผู้เป็นอาจารย์ตัวอย่าง ที่นำเคารพในความกรุณาเอื้อเฟื้อ ท่านอาจารย์ รศ. ดร. วีระ สัจกุล ผู้ให้คำปรึกษาอันมีค่าอย่างยิ่ง ท่านอาจารย์กฤษณาทิพย์ พานิชภักดิ์ ผู้ช่วยให้กำลังใจ ขอบพระคุณท่าน รศ. ดร. บัณฑิต จุลาสัย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาอย่างอดทนเกินกว่ายี่สิบครั้ง ท่านอาจารย์ ขวัญสว่าง อติโพธิ์ ผู้ให้คำแนะนำที่มีค่าบางประการในตอนเริ่มการวิจัย ผศ. ดร. สันติ ฉันทวิลาสวงศ์ ผู้ให้คำแนะนำที่ให้ประเด็นบางอย่างในการทำวิจัย อาจารย์ไครรัตน์ จารุทัศน์ และ อาจารย์เสริชย์ โชติพานิช ที่คอยติดตามดูแลนิสิต

คุณจุม্ম ศศวรรณ คุณสุมาลี อยู่ชมสุข คุณวิรัตน์ ภาควิชาเคหการ ที่ให้ความสะดวกประการต่างๆในการติดต่อกาน รศ. ดร. สุภางค์ จันทวานิช ผู้ให้คำแนะนำที่ได้ทราบถึงการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ท่านอาจารย์ นอ.ประชาชาติ ศิริสวัสดิ์ รน. อาจารย์ รศ. ธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์ และอาจารย์ รศ. เจียรนัย ศิริสวัสดิ์

ท่านกำนันสาคร ปิตุเตชะ และ ผญ. เบ็ญก ปิตุเตชะ ผู้ใหญ่บ้านในตำบลบางบุตรที่เอื้อเฟื้อให้ความช่วยเหลือในการศึกษาพื้นที่ชนบทในตอนเริ่มต้นของการทำวิจัย น้ำมัน และ กำนันเหือด วิเวกแก้ว ผู้แนะนำพื้นที่ที่ได้เข้าไปทำงานวิจัย คุณลุงสังเวียน คำงเชื้อ ประธาน อบต.,คุณอรุณ สีขาว ผู้ใหญ่บ้านแหลมยางตรอกสมุทร ลุงหมอช่วย และคุณประเทือง บรรจงธรรม คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้อำนวยการความสะดวกให้การช่วยเหลือการทำวิจัยในพื้นที่เป็นอย่างดียิ่ง คุณบุญจพล อินทศรี คุณปรารมภ์ พฤกษ์ชาติ คุณสมบัติ ศรีทาพรหม กับภรรยา และชาวบ้าน เจ้าของบ้านทุกหลังในหมู่บ้านแหลมยาง-ตรอกสมุทร ที่มีน้ำใจและให้ความร่วมมือ ดอนรับขับสู และสนับสนุนให้ข้อมูลมาเป็นประโยชน์ในการทำวิจัย

คุณกิตติศักดิ์ ทรายรุ่งเรือง คุณฐิติพงษ์ ออมทวีพูนทวีพย์ และคุณแอ วุฒิ ธรรมกุล เพื่อนร่วมสถานการณ่คอยให้กำลังใจและเอื้อเฟื้อมีน้ำใจ คุณสมชาย เกิดแก่นแก้ว เพื่อนนิสิตรุ่นน้องที่เป็นผู้ช่วยวิจัยในการสำรวจที่อยู่อาศัยทางกายภาพ คุณแอ ประกิจ ชยันต์ธีระศิลป์ เพื่อนนิสิตรุ่นเดียวกันผู้ช่วยวิจัยในการสัมภาษณ์รวบรวมข้อมูล

ลุงแจ้ แก้วไพฑูรย์ ที่คอยสนับสนุนดูแล คุณณรงค์ บ้านสวนน้ำดอก และ คุณวันเพ็ญ วงษ์มหา ที่พาเดินในพื้นที่

และสุดท้ายคือ คุณปภัสวา ภรรยาผู้คอยดูแลเอาใจใส่ด้วยความเสียสละ กับ บิดาและมารดา ผู้มีพระคุณที่ข้าพเจ้ากลับมาเรียนหนังสือโดยที่ยังไม่ได้ทดแทนบุญคุณท่าน

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญภาพ	ฅ
สารบัญตาราง	ญ

บทที่

1	บทนำ	1
1.1	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3	ขอบเขตของการวิจัย	2
1.4	ข้อดกลงเบื้องต้น	2
1.5	ข้อจำกัดของการวิจัย	3
1.6	คำจำกัดความที่ใช่ในการวิจัย	3
1.7	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.8	วิธีดำเนินการวิจัย	4
2	แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1	แนวความคิดเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย	7
2.2	แนวคิดพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	14
2.3	แนวทางวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	20
2.4	ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	22

สารบัญ (ต่อ)

3	วิธีดำเนินการวิจัย	29
3.1	การออกแบบวิจัย	29
3.2	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	30
4	ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย	40
4.1	ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัย	41
4.2	ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคมของผู้อยู่อาศัย	45
4.3	ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติและค่านิยมของผู้อยู่อาศัย	49
5	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	50
5.1	ลักษณะของที่อยู่อาศัยในชนบทท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบัน	50
5.2	ความเกี่ยวข้องของปัจจัยทางสังคมกับลักษณะของที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบท	57
5.3	ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อที่อยู่อาศัยในชนบท	63
6	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	69
6.1	สรุปผลการวิจัย	69
6.2	ข้อเสนอแนะ	72
	รายการอ้างอิง	74
	ภาคผนวก	77
	ภาคผนวก ก	78
	ภาคผนวก ข	109
	ประวัติผู้วิจัย	129

สารบัญภาพ

ที่อยู่อาศัยในชนบททั่วไป

ภาพที่ 1	แสดงลักษณะบริเวณสภาพแวดล้อม	80
ภาพที่ 2-5	แสดงรูปแบบแบบดั้งเดิม	81
ภาพที่ 6-7	แสดงรูปแบบสมัยใหม่และรูปแบบประยุกต์	82

สภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลง

ภาพที่ 8-9	แสดงพื้นที่บริเวณที่ล้อมรอบชุมชน	84
ภาพที่ 10-12	แสดงลักษณะถนนทั่วไปในชนบทที่มีการปรับปรุงมาโดยลำดับ	85
ภาพที่ 13-16	แสดงถนนทางหลวงและถนนเชื่อมเข้าสู่ชุมชน	86
ภาพที่ 17-18	แสดงการเปลี่ยนแปลงเนื่องมาจากถนนทำให้เกิดรั้วบ้านคอนกรีต	87
ภาพที่ 19-20	แสดงรูปแบบที่ปรากฏของบ้านและวัสดุที่แปลกถิ่น	88
ภาพที่ 21-22	แสดงให้เห็นถึงบ้านหลังใหม่ที่สร้างติดถนนและหลังเก่าอยู่ลึกเข้าไป	89

ลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจในด้านรูปแบบและวัสดุ

ภาพที่ 23-24	แสดงให้เห็นถึงความกลมกลืนของบ้านหลังเก่ากับสภาพแวดล้อม	91
ภาพที่ 25-26	แสดงบ้านเก่าแบบสองชั้นกับแบบชั้นเดียวยกพื้นสูงที่เปลี่ยนแปลงเล็กน้อย	92
ภาพที่ 27-28	แสดงบ้านแบบประยุกต์ที่มีการผสมผสานวัสดุและการใช้ประโยชน์	93
ภาพที่ 29-30	แสดงบ้านแบบประยุกต์ที่เกิดขึ้นต่อมาภายหลัง	94
ภาพที่ 31	แสดงบ้านแบบสมัยใหม่ที่สร้างขึ้นโดยผู้มีฐานะ	95
ภาพที่ 32	แสดงถึงวัสดุก่อสร้างที่มีการใช้กันอย่างแพร่หลาย	96

ลักษณะเฉพาะที่พบในการใช้สอยพื้นที่และบริเวณ

ภาพที่ 33-36	แสดงพื้นที่ใช้สอยบริเวณรอบบ้านทำการเกษตร	98
ภาพที่ 37-40	แสดงลักษณะการใช้สอยพื้นที่หน้าบ้านและภายในบ้านทำการค้าขาย	99
ภาพที่ 41-44	แสดงลักษณะการใช้สอยพื้นที่บริเวณบ้านทำกิจกรรมอื่นในการประกอบอาชีพ	100
ภาพที่ 45-46	แสดงลักษณะการใช้สอยพื้นที่บริเวณรอบบ้านทำกิจกรรมรวมกลุ่มในอาชีพ	101
ภาพที่ 47-48	แสดงการใช้สอยพื้นที่บริเวณนอกบ้านเก็บวางเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ	102
ภาพที่ 49-50	แสดงการใช้สอยพื้นที่บริเวณนอกบ้านเก็บวางเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ	103
ภาพที่ 51-52	แสดงการใช้สอยพื้นที่บริเวณบ้านและบริเวณภายนอกเพื่อประโยชน์อื่นๆ	104
ภาพที่ 53-56	แสดงการใช้สอยพื้นที่บริเวณบ้านและบริเวณภายนอกเพื่อประโยชน์อื่นๆ	105
ภาพที่ 57-62	แสดงการใช้สอยบริเวณภายนอกรอบๆบ้านและการปล่อยทิ้งวาง	106
ภาพที่ 63	แสดงพื้นที่บริเวณภายนอกบ้านที่มีความกลมกลืนสอดคล้อง	107

สารบัญตาราง

ตาราง 1.1	แสดงรูปแบบบ้าน.....	109
ตาราง 1.2	แสดงผังลักษณะของบ้าน.....	109
ตาราง 1.3	แสดงระยะห่างถอยร่น.....	109
ตาราง 1.4	แสดงขนาดเนื้อที่ที่ดิน.....	110
ตาราง 1.5	แสดงขนาดเนื้อที่ตัวบ้าน.....	110
ตาราง 1.6	แสดงจำนวนชั้นของบ้าน.....	110
ตาราง 1.7	แสดงวัสดุที่ใช้ทำหลังคาบ้าน.....	111
ตาราง 1.8	แสดงวัสดุที่ใช้ทำผนังบ้าน.....	111
ตาราง 1.9	แสดงวัสดุที่ใช้ทำพื้นบ้าน.....	111
ตาราง 1.10	แสดงวัสดุที่ใช้ทำประตู.....	111
ตาราง 1.11	แสดงวัสดุที่ใช้ทำหน้าต่าง.....	111
ตาราง 1.12	แสดงวัสดุที่ใช้ทำโครงสร้างหลัก.....	111
ตาราง 1.13	แสดงวัสดุที่ใช้ทำรั้วบ้าน.....	111
ตาราง 1.14	แสดงการใช้สอยเนื้อที่ภายในบ้าน.....	112
ตาราง 1.15	แสดงการใช้สอยเนื้อที่ภายนอกบ้าน.....	112
ตาราง 2.1	แสดงสถานะการครอบครองที่อยู่อาศัย.....	113
ตาราง 2.2	แสดงความสัมพันธ์กับเจ้าของบ้าน.....	113
ตาราง 2.3	แสดงข้อมูลที่อยู่ของเจ้าของบ้าน.....	113
ตาราง 2.4	แสดงภูมิสำเนาเดิมของผู้ครอบครองที่อยู่อาศัย.....	114
ตาราง 2.5	แสดงการโยกย้ายถิ่นที่อยู่ในอดีต.....	114
ตาราง 2.6	แสดงลักษณะการโยกย้ายที่อยู่อาศัย.....	114
ตาราง 2.7	แสดงระยะเวลาที่อยู่อาศัยในบ้านหลังนี้.....	115
ตาราง 2.8	แสดงจำนวนครั้งการปรับปรุงก่อสร้างบ้าน.....	115
ตาราง 2.9	แสดงช่วงเวลาที่ดำเนินการปรับปรุงก่อสร้าง.....	115
ตาราง 2.10	แสดงระบบการก่อสร้างที่เจ้าของบ้านใช้ดำเนินการ.....	116
ตาราง 2.11	แสดงจำนวนผู้อยู่อาศัยในบ้าน.....	117
ตาราง 2.12	แสดงสถานะผู้อยู่อาศัยในบ้าน.....	117
ตาราง 2.13	แสดงจำนวนผู้ประกอบอาชีพต่างๆที่อาศัยอยู่ในบ้าน.....	118
ตาราง 2.14	แสดงอาชีพหลักของผู้อยู่อาศัยในบ้าน.....	118
ตาราง 2.15	แสดงระยะเวลาที่ได้ประกอบอาชีพ.....	118
ตาราง 2.16	แสดงรายได้ของครอบครัว.....	119
ตาราง 2.17	แสดงลักษณะของรายได้.....	119
ตาราง 2.18	แสดงการเปลี่ยนแปลงของรายได้.....	119
ตาราง 2.19	แสดงความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัย.....	120
ตาราง 2.20	แสดงสิ่งที่พึงพอใจในบ้านที่อยู่อาศัย.....	120
ตาราง 2.21	แสดงสิ่งที่ไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัย.....	120